

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle V.

Habent sua fata libelli – a könyveknek is megvan a maguk sorsa: írta, vallotta Krisztus után a 3. században Terentius Maurus.

Nemcsak a könyveknek, de minden teremtő tehetség szülte gondolatokat tartalmazó nyomtatványnak, újságnak, folyóiratnak megadatik a saját végzete. Például betiltják, mint az Újholdat 1948 júniusában.

A birtokban lévő példány – 1948. február–május, III. évfolyam 2. szám – családi örökség; a folyóirat címlapján szálkás betűkkel dedikáció: *Gábor Mikinek és Marinak 1948. május 24. R. Gy.* Román György író, festő ajándékozta a kommunista szempontból betiltásra érett írását közlő lapszámot színész barátainak, Gábor Miklósnak és Rákosi Máriának.

Ellenálllok a kísértésnek: nem tanulmányozom irodalomtudósok, irodalmárok (Márai Sándor 1932-ben: „Az irodalmár, az »írástudó« nemcsak elárulta az irodalmat, hanem árulja is.”) az Újhold történetét elemző, magyarázó, értelmező írásait, elméleteit. Nem érdekelnek az utókor magyarázatai, a múlt történetét korszínű elméleteik bilincsébe kordázó ideológusok kacifántos mondatfüzérei.

Régi újságot, régi mondatokat olvasok. Rejtvényt fejtek.

Ami elsőként szembetűnik a lap belső címlapján: *Megjelenik havonta.* A kezemben tartott példány összevont szám: *február–május.* 1948-ban tehát a második szám négy hónap késéssel jelent meg. Töprenghetünk az okán.

Felelős szerkesztő és kiadó: Lengyel Balázs. Két éve a lapalapító-szerkesztő Lengyel Balázs írta az első számban (*A fiatal írónemzedék irodalmi és kritikai folyóirata*) a beharangozó vezércikket, tudatosan vállalva mestere, emberi példaképe értékteremtő szellemiségét: *Babits után.*

A kommunista ideológus Horváth Márton már 1945. május 31-én a Szabad Népből vaskalapos írásával egyértelművé tette: a népi demokrácia irodalmi-szellemi életében nincs helye Babits Mihálynak és „híveinek”. 1948 tavaszán biztosan eszébe jutott Lengyel Balásznak a Babits Mihályt és életművét *minősítő* írás. „A húszas évek álforradalmi művészete fészkelődik be párthelyiségeinkbe, visz-

szálva azzal, hogy a szektáriánus baloldaliak ellen csak a politikában vettük fel a harcot. Kínálják magukat a nyugati polgári demokrácia művészetének veteránjai és a »középen«, az egész felett ott lebeg Babits halotti maszkja.” S ha mindez nem lenne elég egyértelmű fenyegetés a Babits Mihály szellemét követni akaró fiatal írók számára, Horváth Márton kijelöli a kommunisták harci feladatát: „A félfedélis-fasiszta magyar reakció gyökereit elvágtuk a földreformmal, de a virágait nem érték a fejszecsapások.”

Az Újhold programcikkét támadva a magyar nyelv titkaiban járatlan marxista filozófus, Lukács György is hangsúlyozta: „Már maga a cím meghatározott irodalomtörténeti beállítottságot fejez ki, programot ad és perspektívát mutat. Babits mint a magyar irodalom határköve és orientációs pontja. Babits és az egész első Nyugat-nemzedék lírája nem jelent határkövet a magyar irodalomban” (Forum, 1946, 9. szám).

1947. augusztus végén, a kékcédulás választásokon gátlástalanul hazudtak, csaltak, hamisítottak a kommunisták, Moszkva segítségével, mindenkin átgázolva bebetonozták magukat a hatalomba: megszületett a népi demokráciának hazudott proletárdiktatúra. Nem meglepő, hogy 1948 tavaszán új szerkesztői „lettek” az Újholdnak: Gyárfás Miklós és Örkény István.

Új szerkesztők, új szellemiség, új szerzők.

Még jelen vannak a „régiek”.

*A gőzös indul, felsziszeg,
s e tájak engedelmesek.
Eltűrik hosszú, sima talpát,
s a szálló kígyót befogadják...*

Ám Nemes Nagy Ágnes – és Vas István, Rákos Sándor, Rába György – nemes veretű költeményei mellett megjelennek az „újak”. Íme, Bacsó Péter klapanciái:

*Hát én is nézném az eget,
de tömzsi csille vár,
lapátom hetykén integet,
akár egy pilleszárny.*

A szerző fontosnak érzi feltüntetni csasztuskája keletkezésének helyét s idejét: „Meglaj. Az Ifjúasíj Vasútvonalon, 1947 június.”

Töprenghetünk: miért s hogyan jelenhetett meg az Újholdban ez a silány, proletkult zöngemény.

A néhány év múlva Sztálin-díjas, hajlékony gerincű Aczél Tamás és a színésznő-versmondó Palotai Erzsébet bulvárízű tárcanovellái is idegenek az Újhold Nemes Nagy Ágnes, Rába György, Ottlik Géza, Pilinszky János, Vas István, Román György és mások nevével s műveikkel fémjelzett szellemiségtől, színvonalától.

Pándi Pál okosan bőbeszédű, Zilahy Lajos *Ara-rát* című regényét és a szerzőt politikai szempontok alapján földre döngölő bírálata is meglephette – elgondolkoztatta? – az Újhold polgári, értelmiségi olvasóit.

Román György: *Liliputok forradalma*. Valóságos környezetben varázslatos mese. 1945-ben, Budapesten, a városligeti Liliputi Színház apró termetű, nagy szívű színészei rémülten, remegve, összebújva, egymásba kapaszkodva próbálják túlélni az ostromot, a légiriadók, robbanások, belövések és kilövések fülsiketítő zaját, a házakat romba döntő bombatámadásokat. Amikor túlhalad rajtuk a front, s már csak messziről hallatszik az ágyúdörgés, gépfegyver-kelepelés, óvatosan kilopakodnak a néptelen utcára. Körbepolyongják az üresen árválkodó fürdőt, a romos Angolparkot, a siváran kongó Városligetet, és úgy döntenek: „Majd később lassan föltámad a város, és kimerészkednek az utcára az emberek, de az már egészen más világ lesz. Nem a mi világunk. Gyerünk haza, és építsük föl a mi országunkat. Gyerünk vissza a múltba, és ne hagyjuk a játékainkat megzavarni.”

Nagy hangon hirdetett, hamis kommunista jelszó a korban: *Tiéd az ország, magadnak építed*. A Liliputi Színház színészei nem kérnek ebből az országépítésből, bezárkóznak várrá erődített színházépületükbe, féltve őrzött saját országukba. Őrzik, óvják a múltat, miközben „országuk” határán túl, a zárt ajtajú épület falain kívül átalakul, megváltozik a világ. A színészek színházat és életet játszanak védett, általuk körülhatárolt birodalmukban, de „Közben a kiküldött élelmiszer-keresők egyre rosszabb hírekkel tértek vissza, azt mesélték, hogy a külső világból eltűntek a kis cselédek, el a levették és a katonák, mondták, hogy munkától fáradt, elnyűtt arcú embereket látni mindenfelé. Nincsenek többé nagyurak és nincsenek szolgák, csak dolgozók, fáradt és munkába siető vagy munkából jövő emberek.”

Kommunisták számára a háború utáni magyar társadalomról 1948 tavaszán így gondolkodni több

mint eretnokség. Rákosi elvtárs rengeteg boldogan mosolygó embert látott, amikor május 1-jén megszűröl, a tribünről letekintett a felvonuló tömegre. Révai József elvtársat, a párt teljhatalmú ideológusát feltehetően az is felbosszantotta, hogy miért ítéli forradalomnak Román György a Liliputi Színház művészeinek „kirohanását” maguk építette *országukból*, s vajon az elbeszélés utolsó bekezdését hogyan kell értelmezni. Mit jelent – vagy jelképez? – a liliputok forradalma? „Mikor a ház már lobogó lánggal égett, a liliputi emberkéek serege kirohant az éjszakába. Elöl August Pista kivont kardját a feje fölé emelve. Hömpölyögtek kifelé, mint a gátját tört áradat. Bendó Barna algebra- és földrajztanár éppen arra tartott hazafelé a Katolikus Legényegylet vacsorájáról. Úgy döntötték föl, hogy hat lépést röpillt. A bajuszán szaladt haza. Otthon százéves anyja fogadta, meglátta, összecsapta a kezét: »Fiacskám, mi történt veled?» Egyetlen megmaradt fogát úgy mozgatta, mint az elefánt az ormányát. »Jaj, mamácskám, ne kérdezd... Jönnek a liliputok, jönnek, jönnek. Jönnek, mint a fürögeteg!»

Értettek a szóból az elvtársak: 1948 júniusában betiltották az Újholdat.

(Évtized múltán, 1958-ban jelent meg Román György gyűjteményes kötete, a könyv és az elbeszélés új címe: *Liliputok lázadása*. Akik emlékeztek az Újhold utolsó számában olvasott novellára, értették, miért fontos a hatalmat újra erőszakkal megszerzőknek, a vérbe fojtott forradalom után néma országban, hogy a Liliputok *lázasáról*, s ne az elnyomottak, megalázottak, kizsákmányoltak *forradalmáról* olvassanak az emberek.)

A folyóirat négy hónap vajúdás után megszületett utolsó száma igencsak felemásra sikeredett. Az új szerkesztőknek nem sikerült a lehetetlen: marxista álarc mögé bújtatni s eltüntetni Babits Mihály halotti maszkját.

Gyárfás Miklósról várt 1948 tavaszán a feladat: magyarozza meg az olvasóknak, miért ő lett az Újhold utolsó számának szerkesztője.

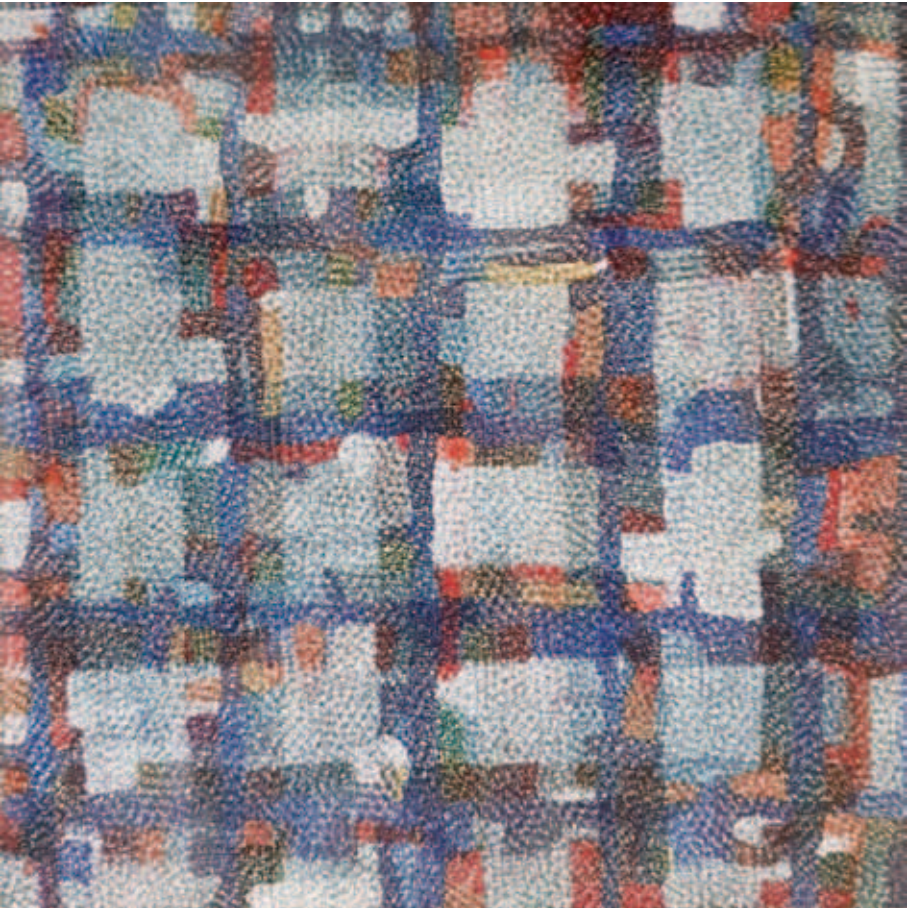
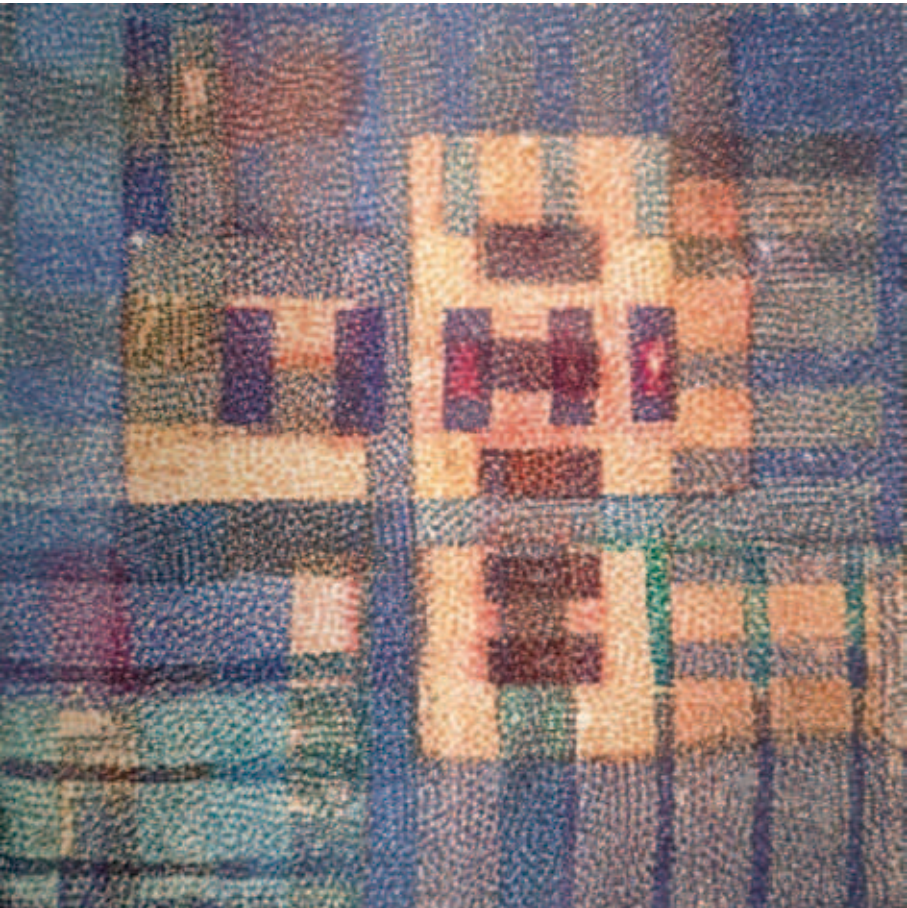
A rábízott feladatot teljesítette.

Az általa írt vezércikk körmönfont mellébeszéléssel csúrcsavart hamis láttelep. Torz és hazug a csak látszatra logikus helyzetértékelés: „A felszabadulás után hamar kialakult a sértődött esztétika, amely a szabadságban továbbregző hiedelmekből konkretizálta a polgári demokrácia szocializmustól való félelmét és jelentéktelen irodalomban jelentéktelen irodalmi válságot teremtett.”

A *sértődött esztétika* képviselői kimondva-kimondatlanul: Márai Sándor, Németh László, Szabó Lőrinc, az Újhold körül tömörülő fiatal írók, költők, kritikusok... Gyárfás okfejtése szerint „...a zavart

TELLÉR MÁRIA, Játék I-II., 2008

TELLÉR MÁRIA, Szent Imre himnusz, 2016; Zárt struktúrák 01., 2008

még fokozta a neofita »forradalmár« kritikusok törtető magatartása”, vagyis (néven nem nevezve) a polgári kultúrát tüzzel-vassal megsemmisíteni akaró pártlakáj, elvakult és erőszakos firkászhad.

„Az irodalom elleni támadást a sértődöttek és a törtetők közösen követték el. A sértődöttek a demokráciát vádolták azzal, hogy megakadályozza az irodalom szabad fejlődését, a törtetők pedig az irodalmat vádolták a demokrácia fejlődésének megakadályozásával.”

Az irodalom szabad fejlődését a demokráciának hazudott diktatórikus államvezetés akadályozta, a *sértődöttek* valójában az irodalom, az irodalmi élet szabad fejlődését gátló diktatúrával álltak perben, haragban. A *törtetők* pedig csak a munkásosztály hatalmát szolgáló és dicsőítő irományokat tekintették irodalomnak.

Az ellentét kibékíthetetlen.

Gyárfás hangsúlyozza – legyünk jóhiszeműek: 1948-ban elhitte, hogy a *szabadság kibontakozó valósága* (?) idején –, hogy a *törtetők* túlzásaikkal is használtak az irodalmi élet – a *népi demokratikus esztétika* (?) – fejlődésének, míg a *sértődöttek* működése következtében „a polgári irodalom nem nagy jelentőségű művei szemünk láttára klasszicizálódtak, s maradiságuk jogán fontosabb helyet foglalnak el az irodalomban, mint amely megilleti őket”. Finoman fogalmazott, a halálos ítéletet ezüsttálcán

átnyújtó, jóindulatú figyelmeztetés azon polgári (sértődött) írók számára, akik nem akarják megérteni, hogy egy az út, egy a párt, és nincs kegyelem azok számára, akik „ma nem tudnak kifejezői lenni annak, amit a jövő kétségtelenül kikényszerít majd belőlük”. Egyenes beszéd: *kikényszerít* – értsenek a szóból a *sértődöttek*. S igyekezzenek mihamarabb elfelejteni Babits Mihályt s a hozzá hasonló klerikális-reakciós írástudókat! Gyárfás a megbocsátás feltételét és lehetőségét is felvillantja a tétován tévelygők számára. A népi demokrácia keblére öleli őket, „feltéve, hogy lassú fejlődésük nem valami ellenálló vagy ellenséges magatartás eredménye”.

Román György sem lassan, sem gyorsan nem akart *fejlődni* a népi demokratikus esztétika irányába. Pilinszky János sem. Ottlik Géza sem. Nemes Nagy Ágnes sem. Sokan nem...

Nem értették az időök szavát.

Pándi Pál értette. Bacsó Péter értette. Gyárfás Miklós értette.

Az Újholdat 1948 júniusában betiltották.

Pilinszky János, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes a 20. századi magyar irodalom óriásai. Akik megkeserítették az életüket, ez idő tájt már csak néhány soros szócikk a lexikonokban.

(A *népi demokratikus esztétikáról* kisszámú hallgatóság előtt ma Révai elvtárs tart előadást a polkban.)

